TEXT: DANA ADAMOVÁ, FOTO: MATYÁŠ ADAM

Rok se sýkorou koňadrou

ANEB OBSAZENOST PTAČÍCH BUDEK V MĚSTSKÝCH ZAHRADÁCH

Již od roku 2009 probíhá na školách dlouhodobý program „Zvyšování hnízdních možností ptáků ve spolupráci se školami“, který všem účastníkům umožňuje zapojit se do sledování výskytu ptactva v okolí školy a aktivně se podílet na programu jejich ochrany. Na pozemcích a přilehlých zahradách více než 60 mateřských a základních škol, gymnázií a dalších zařízení na území Hlavního města Prahy se nyní nachází na 500 ptačích budek, které poskytují nejen ptačím obyvatelům nepostradatelný úkryt a možnost každoročního zahnízdění.

Nejčastějšími obyvateli ptačích budek vyvěšených na školních zahradách bývají sýkory. Na našem území se celoročně vyskytuje 6 druhů těchto drobných pěvců. Na procházce v jehličnatých lesích můžete narazit na méně známé sýkory parukářky (*Lophophanes cristatus*) s jejich stále vztyčenou chocholkou nebo vůbec nejmenší ze všech sýkorek, sýkoru uhelníčka (*Periparus ater*). Sýkora babka (*Poecile palustris*) a sýkora lužní (*Poecile montanus*) jsou na první pohled od sebe k nerozeznání, prozradit je však může jejich odlišný zpěv a místo výskytu. Ve městech, parcích a zahradách nejčastěji narazíte na krásně zbarvenou sýkoru modřinku (*Cyanistes caeruleus*) nebo naši největší a zároveň nejhojnější sýkoru koňadru (*Parus major*). Všechny naše sýkory patří mezi stálé druhy. Hnízdí v dutinách, a proto pro ně ptačí budky představují ideální možnost, kde mohou snést svá vajíčka a vychovat mláďata.

Počátkem jara s příchodem slunečného počasí se zimní hejna rozpadnou na jednotlivé páry, které si hledají vhodná teritoria pro zahnízdění a úspěšné vyvedení mláďat. Samec obhajuje teritorium hlasitým zpěvem, čímž dává sokům a samicím najevo kvalitu své genetické výbavy.

Po důkladném výběru hnízdní dutiny začíná samice se stavbou hnízda. Vystýlá dutinu čerstvým mechem, stébly trav a chlupy savců. Ve městech se však přizpůsobily a do svých staveb s chutí zakomponují i všemožné volně dostupné tkaniny a vlákna. Syntetické materiály však mohou pro mláďata představovat také velké nebezpečí. Občas se stává, že si mládě do vláken zamotá běhák a v době opouštění hnízda se mu nepodaří z budky

1 Sýkora koňadra (Parus major) je náš druhý nejhojnější pěvec a jakožto druh hnízdící v dutinách také nejčastější obyvatel ptačích budek. Sameční sýkor koňader se vyznačují černým pruhem na hrudi ve tvaru přesýpacích hodin. Čím širší a tmavší pruh sameček má, tím lepší je jeho kondice a genetická výbava.

2 *Sýkory krmí svá mláďata převážně hmyzem. V některých případech však nepohrdnou ani semeny a plody.*

3 *Sýkorám koňadrám k hnízdění nejvíce vyhovují budky typu sýkorník s vletovým otvorem o velikosti 32 mm, vyrobené z materiálu, který odolá povětrnostním podmínkám i predátorům.*

4 *Základním stavebním materiálem hnízda sýkory je bohatá mechová výstelka.*

5 *Správně vyrobená budka skýtá mláďatům bezpečné prostředí pro jejich úspěšné vyvedení.*

vylétnout. Do čisté a měkké podestýlky pak samice klade každý den jedno oválné vajíčko, bílé s červenohnědými nepravidelnými skvrnami. Velikost snůšky čítá u sýkory koňadry v průměru od 5 do 12 vajec. Když je snůška kompletní, samice zasedne a začne vejce inkubovat. V době nepřítomnosti na hnízdě přikrývá samice vajíčka hnízdním materiálem, aby příliš nevychladla. Zahříváním se ve vejci vyvíjí zárodek, který se po 12 až 15 dnech líhne v podobě holého a slepého ptáčete.

Na rozdíl od kachňat nebo kuřat, která se vylíhnou již opeřená a krátce po narození se začínají sama krmit, ptáčata všech pěvců zůstávají na svých rodičích zcela závislá ještě několik týdnů. Velké žluté dokořán otevřené zobáčky a neustálé žadonění pohánějí rodiče k neúnavnému shánění potravy. Budete-li bedlivě pozorovat rodiče krmící svá mláďata, můžete spatřit ledacos z pestrosti hmyzu, který do budky přinášejí.

Nejoblíbenější kořistí sýkor jsou však kromě housenek a zelených píďalek také pavouci, v nichž obsažené látky (taurin) napomáhají vývoji mozku těchto drobných opeřenců. A že jsou sýkory velmi učenlivé a vynalézavé, dokládá například způsob, jakým se naučily ve Velké Británii v chladných zimách obstarávat potravu otvíráním lahví s mlékem a následnou konzumací smetany, která se držela na povrchu. Rodiče přinášejí do hnízda potravu s obdivuhodnou frekvencí. Není proto divu, že k úspěšnému odchovu celé snůšky je třeba plnohodnotného zkušeného páru.

Když mláďata dobře prospívají, rostou pak doslova před očima. Postupně se tvoří základy opeření, kůží prorážejí první letky a ocasní pera, otevírají se oči a jejich křik i hlad je stále intenzivnější a silnější. Možná vás napadá, že při tak velké spotřebě potravy a tolika mláďatech v jedné budce se někde také musí hromadit vyprodukovaný trus. To však příroda ošetřila nečekaně elegantním způsobem. Mláďata vylučují trus v úhledných balíčcích s gelovým obalem, který rodiče po každém nakrmení vynesou z budky ven. Trus potom odhodí co nejdál od hnízda, aby pachem neupoutávali pozornost potenciálních predátorů. Budku mladé sýkory opouštějí za příhodného počasí ve

6, 7, 8, 9 *Hnízdní jamku samice sýkory vystýlá různými přírodními i syntetickými materiály podle současné nabídky ve svém blízkém okolí. Vejce sýkor jsou bílá s červenohnědými skvrnami, jejichž hustota a odstín je stejně variabilní jako samotná výstelka.*

10 *Samice sýkor zahřívají svá vajíčka přibližně 14 dní. Po tuto dobu sameček přináší samičce na hnízdo potravu.*

11 *Mláďata sýkor se líhnou holá a slepá. Zbytky vaječných skořápek pak rodiče z budky odstraní.*

stáří přibližně 16 až 22 dnů. Své rodiče ještě více než týden následují, nechávají se krmit a postupně se učí, kde nacházet a jak lovit potravu až do úplného osamostatnění.

Přestože jsou sýkory převážně hmyzožraví ptáci, v zimním období musejí vzít za vděk stravou ve formě tučných semen, která jsou pro ně v mrazivém období bohatým a nepostradatelným zdrojem energie. V této době můžete snadno pozorovat početná, smíšená hejna navštěvující krmítka, ve kterých díky lidem nalézají náhradní a spolehlivý zdroj potravy v podobě oblíbených slunečnicových semínek nebo lojových koulí.

V zimních hejnech panuje přísná hierarchie, která zabezpečuje dominant-

12 *Jeden den stará mláďata sýkor jsou zcela holá a slepá.*

13 *Ve třech dnech jsou již patrné základy budoucího opeření.*

14 *U šestidenních mláďat jsou již dobře rozpoznatelné letky i ocasní pera.*

15 *Osmidenním mláďatům se začínají otevírat oči a pokračuje růst per.*

16 *Ve věku 12 dní jsou ptáčata plně opeřená a schopna vlastní termoregulace. Žadonění o potravu je stále intenzivnější.*

17 *Patnáctidenní mláďata si již plně uvědomují možnost predace a při vyrušení se tiše a nehybně na hnízdě krčí.*

18 *Výrazně žlutooranžově zbarvené zobáky mláďat usnadňují rodičům jejich krmení v přítmí hnízdní dutiny.*

20 *Pořizování fotodokumentace je nedílnou součástí monitoringu obsazenosti ptačích budek.*

ním jedincům neustálý přístup k potravě. Sledováním sýkorek koňader na krmítku snadno odhalíte, který sameček je na nejvyšších příčkách pomyslného žebříčku. Projevuje své dominantní postavení ostatním členům hejna prezentací širokého černého pruhu ve tvaru přesýpacích hodin, který se táhne přes celou hruď od zobáku až po ocas. K tomuto rituálu patří také roztahování křídel a ocasních per s natáčením hlavy a ukázkou sněhově bílých líček. S tím, jak se mění uspořádání hierarchie v hejnu, souvisí personalita neboli temperament konkrétních ptáků. Ve stabilním prostředí se daří spíše agresivním a zbrklým jedincům, kdežto v často se měnících podmínkách uspějí naopak ptáci pomalejší, ale zato hloubavější se schopností důkladně prozkoumávat své okolí a nacházet alternativní zdroje potravy. Zadíváte-li se pozorně třeba zrovna na vaše krmítko, neuvidíte jen hejno krásně zbarvených opeřenců, ale také jednotlivé osobnosti ptačí říše, které stojí za naši pozornost a snahu o jakoukoli pomoc, kterou jim můžeme poskytnout, aby nám i nadále zkrášlovali okolí svým zpěvem i neúnavným poletováním a švitořením ve větvích.

MONITORING OBSAZENOSTI PTAČÍCH BUDEK

Díky spolupráci pedagogů, dětí a škol mohl být v Praze vyveden nemalý počet mláďat těch druhů pěvců, kteří si k hnízdění vybírají vhodné dutiny. Již druhým rokem probíhal také monitoring obsazenosti ptačích budek, jehož výsledky jsou více než uspokojivé.

V hnízdních sezónách 2014 a 2015 bylo zkontrolováno bezmála 500 ptačích budek, ve kterých byla pozorována hnízda sýkor koňader, sýkor modřinek, špačků obecných, vrabců polních, obou druhů rehků i brhlíka lesního. Při monitoringu byla pořízena fotodokumentace obsahu budek, která je volně přístupná v aplikaci na webových stránkách ústavu Ornita a umožňuje tak nahlédnutí do soukromí ptačích budek v průběhu hnízdění. Můžete si například prohlédnout,

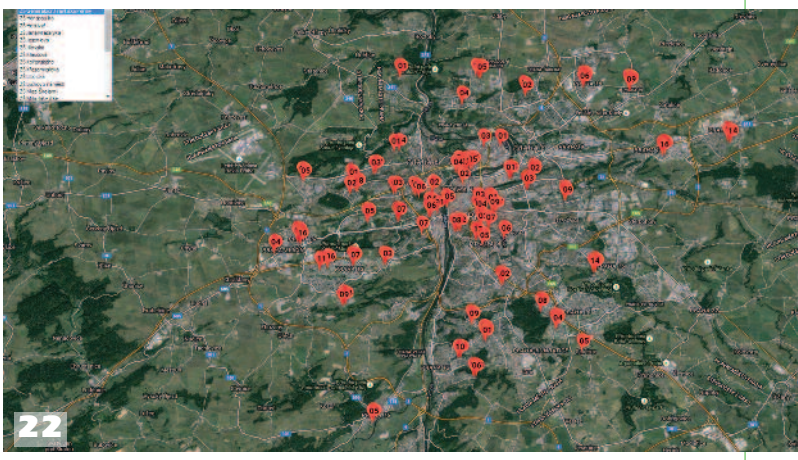
JAK A KDE SI FOTODOKUMENTACI PROHLÉDNU?

1) V internetovém vyhledávači zadáním adresy webových stránek: www.ornita.cz
2) Průběh kontroly budek je možné si prohlédnout v rubrice "Hnízdní sezóna", kde je z každé školy uveden článek s fotodokumentací návštěvy.
3) Podívejte se také do aplikace MAPOVÁNÍ/Ptačí budky, kde se zobrazuje mapa Google a nad ní na horní liště vlevo rozbalíte a označíte název hledané školy. V mapě Google se vám zobrazí budky v zahradě této vybrané školy. V aplikaci je umístěna prohlížecí fotogalerie, ve které můžete nahlédnout přímo do budky a prohlédnout si fotodokumentaci budky ze dne kontroly - kliknutím na číslo budky v mapě.

jak se liší skladba hnízda nebo barva a velikost vajíček či podrobně studovat a porovnávat jednotlivé fáze růstu a vývoje mláďat výše zmíněných ptačích druhů. Ve fotodokumentaci jsou však zaznamenána i neúspěšná hnízdění, která mohla nastat následkem náhlé změny počasí a tím sníženou nabídkou potravy, nebo predací hnízda či úhynem jednoho z rodičů. Zdaleka ne všechna mláďata jsou vždy úspěšně vyvedena, je však možné této úspěšnosti napomoct každoročním čištěním budky, kdy je zapotřebí v průběhu podzimních nebo zimních měsíců z budky odstranit starý hnízdní materiál, aby se tak předešlo jeho hromadění a výskytu parazitů.

***21** Na webových stránkách www.ornita.cz v rubrice „Hnízdní sezóna" si můžete prohlédnout průběh kontrol ptačích budek všech zapojených škol.*
Po rozbalení lišty „MAPOVÁNÍ/Ptačí budky" se dostanete na mapu Prahy s vyznačenými lokalitami.

***22** Pro výběr konkrétní školy rozbalte lištu v levém horním rohu.*

***23** Po rozkliknutí konkrétní budky se vám zobrazí podrobná fotodokumentace a popis nálezu v ptačí budce.*

